

Tor Bjørklund og Ottar Hellevik

De grønne stridsspørsmål i norsk politikk

Det økologiske budskap om sammenhengen mellom mennesket og naturen slo på begynnelsen av 1970-tallet gjennom i *programmene* til de toneangivende partier. Selv om forskjellene i programformuleringene ikke er store, atskiller velgerne seg i synet på miljøvern. Svarene faller ikke entydig langs høyre-venstre skalaen. To tradisjonelle motpoler – sosialdemokratiske velgere og Høyre-velgere – forenes og kommer blant dem som i minst grad slutter opp om miljøvern.

Oppslutning om miljøvern øker. Denne utviklingen tolkes ut fra tre perspektiver: 1) Miljøproblemene er over tid blitt mer omfattende. 2) De unge generasjoner har vokst opp i en tid da økologiske problemstillinger har vunnet innpass. 3) Etterkrigsgenerasjonenes engasjement er et resultat av at velstandsutviklingen har skjøvet økonomiske behov i bakgrunnen.

Innledning

Temaet er miljøvern som politisk stridsspørsmål i Norge. Utgangspunktet er et historisk tilbakeblikk på utviklingen i innholdet i miljø- og naturverntanken. Dernest stiller vi spørsmål om hvilke konfliktakser forsvaret av miljø- og naturvern aktualiserer. Faller dette stridsspørsmålet inn i høyre/venstre-dimensjonen, eller eksponerer den en ny akse med vern og vekst som motpoler? Et beslektet spørsmål er hvordan miljø- og naturvernssakene plasserer seg i det etablerte partimønster. Vi har undersøkt hvordan partiene har behandlet temaet i sine programmer, og hva slags forskjeller i holdning vi finner blant velgerne. Vi forsøker likeledes å plassere miljøverntilhengere i forhold til klassetilhørighet, skiller arbeiderklassen seg i denne sak fra middelklassen? (Jf. hertil dette nummers første artikkel, »Grøn politikk« – perspektiver og forklaringer).

Den politiske betydningen av miljøvernsspørsmålet vil avhenge av den videre utviklingen i opinionen. Vi ser nærmere på noen forklaringer som er lansert på hva som er drivkrefter og hvem som utgjør fortroppen i miljøvernet. Prioritering av vekst framfor vern er blitt oppfattet som et ungdomsfenomen, skapt av en velstandsutvikling som skyver økonomiske behov i bakgrunnen. Det antas at grunnleggende verdimønstre fastlegges i oppvekst- eller sosialiseringfasen. En annen versjon er at de unge er verneorienterte fordi de vokste opp etter at økologiske problemstillinger hadde vunnet innpass i den politiske debatten.

Et alternativt perspektiv er at opptatthet av miljøproblemer er et resultat av eksponering for dem. Bli miljøproblemer påtrengende nok, påvirkes også oppfatningene til eldre generasjoner. Dette gir muligheter for en både raskere og mer dramatisk økning i utbredelsen av verneholdninger enn om miljøvern er et ungdomsfenomen og økningen skal skje gjennom gradvis generasjonsmessig utskifting.

Tor Bjørklund og Ottar Hellevik

De grønne stridsspørsmål i norsk politikk

Det økologiske budskap om sammenhengen mellom mennesket og naturen slo på begynnelsen av 1970-tallet gjennom i *programmene* til de toneangivende partier. Selv om forskjellene i programformuleringene ikke er store, atskiller velgerne seg i synet på miljøvern. Svarene faller ikke entydig langs høyre-venstre skalaen. To tradisjonelle motpoler – sosialdemokratiske velgere og Høyre-velgere – forenes og kommer blant dem som i minst grad slutter opp om miljøvern.

Oppslutning om miljøvern øker. Denne utviklingen tolkes ut fra tre perspektiver: 1) Miljøproblemene er over tid blitt mer omfattende. 2) De unge generasjoner har vokst opp i en tid da økologiske problemstillinger har vunnet innpass. 3) Etterkrigsgenerasjonenes engasjement er et resultat av at velstandsutviklingen har skjøvet økonomiske behov i bakgrunnen.

Innledning

Temaet er miljøvern som politisk stridsspørsmål i Norge. Utgangspunktet er et historisk tilbakeblikk på utviklingen i innholdet i miljø- og naturverntanken. Dernest stiller vi spørsmål om hvilke konfliktakser forsvaret av miljø- og naturvern aktualiserer. Faller dette stridsspørsmålet inn i høyre/venstre-dimensjonen, eller eksponerer den en ny akse med vern og vekst som motpoler? Et beslektet spørsmål er hvordan miljø- og naturvernssakene plasserer seg i det etablerte partimønster. Vi har undersøkt hvordan partiene har behandlet temaet i sine programmer, og hva slags forskjeller i holdning vi finner blant velgerne. Vi forsøker likeledes å plassere miljøverntilhengere i forhold til klassetilhørighet, skiller arbeiderklassen seg i denne sak fra middelklassen? (Jf. hertil dette nummers første artikkel, »Grøn politikk« – perspektiver og forklaringer).

Den politiske betydningen av miljøvernsspørsmålet vil avhenge av den videre utviklingen i opinionen. Vi ser nærmere på noen forklaringer som er lansert på hva som er drivkrefter og hvem som utgjør fortroppen i miljøvernet. Prioritering av vekst framfor vern er blitt oppfattet som et ungdomsfenomen, skapt av en velstandsutvikling som skyver økonomiske behov i bakgrunnen. Det antas at grunnleggende verdimønstre fastlegges i oppvekst- eller sosialiseringfasen. En annen versjon er at de unge er verneorienterte fordi de vokste opp etter at økologiske problemstillinger hadde vunnet innpass i den politiske debatten.

Et alternativt perspektiv er at opptatthet av miljøproblemer er et resultat av eksponering for dem. Bli miljøproblemer påtrengende nok, påvirkes også oppfatningene til eldre generasjoner. Dette gir muligheter for en både raskere og mer dramatisk økning i utbredelsen av verneholdninger enn om miljøvern er et ungdomsfenomen og økningen skal skje gjennom gradvis generasjonsmessig utskifting.

Historisk riss

Den grønne pol

Skal vi tro på filologer som registrerer nyord, ble betegnelsen »grønn bølge« først brukt i 1972 etter svensk påvirkning. »Den gröna vågen« fikk en norsk språkdrakt. Grønt kom i tillegg til rødt og blått, allerede kjente politiske fargebetegnelser. Fargevalget gav referanse til gressets og trærnes farge og symboliserte forsvaret av natur- og livsmiljøet. Det politiske kart kunne nå tegnes som en trekant der rødt, blått og grønt utgjorde de tre polene. Denne modellen har likhetstrekk med Stein Rokkans skjema som er konstruert rundt polene »*labor*« (rødt), »*capital*« (blått) og »*farm*« (grønt) (Rokkan, 1970).

Naturvernets tre faser

I en viss forstand lå den grønne bølge i forlengelsen av en gammel tradisjon og gav nye ord til gamle standpunkter. Men ulike tider har satt ulike problemer i fokus.

Naturvernets historie kan kronologisk knyttes til tre stikkord: (1) klassisk naturvern (2) moderne naturvern (3) miljøvern ut fra en økologisk tankegang. Disse tre kategoriene er ikke gjensidige utelukkende. Forsvaret av natur og miljø har hentet styrke fra alle tre former.

Det første tilsiget til den grønne bølge kommer fra klassisk naturvern, deretter gir det moderne naturvern et tilskudd og til slutt kommer den økologiske miljøverntanken. De tre kategoriene er dels filtret inn i hverandre og gir over tid økt styrke til den grønne strømmingen.

Det klassiske naturvernet stilte fredningstanken i sentrum. En måtte slå ring om uberørt natur, sjeldne planter og dyrearter måtte sikres for ettertiden. Arbeidet med å frede særlig verdifulle naturområder, fauna og flora startet i annen halvdel av 1800-tallet (Berntsen, 1977).

Naturfredningstanken har ikke tapt aktualitet. Men den historiske utviklingen har bragt nye problemer i dagen. Den omsegripende industrialiseringen hadde som negativ bieffekt forurensninger og forgiftning. Det såkalte moderne naturvern har i første rekke konsentrert seg om den forsøpling som fulgte i industrialiseringens kjølvann. Oppmerksomheten ble først knyttet til vannforurensninger, deretter luftforurensninger (Berntsen, 1977: 110).

Det var urbane og tettbefolkede områder som det moderne naturvern satte i fokus. Det klassiske naturvern derimot har vært opptatt av uberørte og landlige idyller. Miljøvern ut fra en økologisk tankegang trekker inn det totale samfunn, og ikke bare det nasjonale men globale system.

Den nye økologiske erkjennelse vant fram fra slutten av 1960-tallet. Økologiens budskap var at alt hang sammen. Det var et finstemt balanseforhold mellom levende organismer, og mellom levende organismer og omgivelsene. Mennesket var en del av denne helheten og var plassert i enden av næringskjeden. Et skjebnefellesskap eksisterte mellom mennesket og naturen. De var del av et felles livsmiljø. Et bilde ble av og til brukt av jorda som et romskip, underforstått: alle var i samme båt.

Det ble dessuten lagt vekt på at ressursene ikke var ubegrensede. De såkalte lagerressursene var i motsetning til kretsløpressursene ikke fornybare. Dagens

handlinger var av betydning for morgendagen. Langtidsvirkninger var sentrale, og de ufødte generasjoners sak ble talt.

Så tidlig som i 1962 utgav den amerikanske biologen Rachel Carson boka *Silent Spring*. Året etter ble den oversatt til norsk. Økologiens skrekkinngytende visjon om den tause våren hadde imidlertid blant fagfolk og i engere kretser vært kjent stoff før Carsons bok ble lansert.

Rachel Carson la i sin bok særlig vekt på de skadevirkninger insektsdrepende midler (blant annet DDT) hadde på dyr og planteliv. Giftspredning fra primærnæringen var således med på å åpne øynene for økologiens lære. Senere kom andre temaer i fokus, som kjernekraft, eksos og avgasser, svovelholdige fyringsoljer, »sur nedbør«, skogsdød, svekkelse i ozonlaget, fiskedød som følge av algevekst mm.

Miljøvernets konfliktfaser

Hvilke sosiale konflikter skaper så forsvaret av miljø- og naturvern? Rent umiddelbart vil det være en konflikt mellom verneinteresser og de grupper som har økonomisk interesse av å utnytte naturen. Fredning av uberørt natur vil kunne kollidere med oppsitternes, i Norge i første rekke bøndernes, eiendomsinteresser som utmyntes i krav om å ha fri disposisjonsrett over eget areal.

Miljøtiltak mot forurensning fra industrien, og produksjonslivet mer allment, vil som regel bety økonomiske utlegg fra den kilde som forurenser. Et mønster tegner seg mellom profittinteresser eller næringsinteresser på den ene side, og allmennhetens ønske om et forurensningsfritt miljø på den andre siden. Men noen entydig konflikt mellom arbeid og kapital er det ikke. Arbeidere kan ha umiddelbare interesser av å trygge arbeidsplassene og dermed ikke slutte opp om tiltak mot forurensning som kan skape økonomisk usikkerhet for bedriften. Om miljøvernet også inkluderer arbeidsmiljøet, arbeidet med å forhindre helsefarlige arbeidsplasser, blir det derimot en klarere konflikt mellom arbeid og kapital.

Stridsspørsmål rundt miljøvern kan utvilsomt fremstå som konflikter langs høyre-venstre akse, men det må understrekes at det i så fall er en strid om *midler* og ikke *mål*. Målet, et best mulig natur- og livsmiljø, er ukontroversielt. Den økologiske erkjennelse understreker dessuten at miljøvern på en grunnleggende måte er et forsvar av kollektive interesser. Forurenset luft og vann, et svekket ozonlag, rammer *alle*. Uttrykket »fremtidige generasjoner« skjærer på tvers av sosiale skiller.

I den offentlige debatt er forsvaret av »grønne« standpunkter av og til blitt assosiert med noe svermerisk og romantisk, og en forherligelse av gamle, gode tider. Den økologiske tankegangen har imidlertid gitt natur- og miljøvernet et høyst rasjonelt grunnlag. Forsøk på en politisk plassering av den grønne pol har imidlertid ikke gitt noe entydig resultat. Analyser av holdninger til de som stemmer på »die Grüne« i Vest-Tyskland – det første og største grønne partiet – har gitt dokumentasjon for plassering på den politiske venstrefløy. En nylig analyse av velgeroppslutningen til »die Grüne« konkluderer med at partiet er en del av »the New Left« (Bürklin, 1987: 123). Dette venstrefløy-trekket har imidlertid ikke allmenn gyldighet for grønne partier (Müller-Rommel, 1985). Hva som også er sikkert er

at natur- og miljøvern i en periode stod fjernt fra den politiske venstreside. I begynnelsen av dette århundret allierte en fløy av de som så på industrien som forøplende seg med en mer diffus protest mot modernisering og den nye tids politiske former. Kritikken av det fremvoksende industrisamfunn lot seg kople sammen med høyresidens kritikk av partivesenet og nye demokratiske ordninger. Det var en lengsel tilbake til det før-industrielle samfunn. Den oppstartende storindustri ville ødelegge uberørt natur; gamle livsvaner som gav livet verdighet ville brytes ned; dystre utsikter om fremveksten av den nye arbeiderklassen ble tegnet. Knut Hamsun gav i deler av sitt forfatterskap uttrykk for slike stemninger:

«...hylet det høres i gate og dal:
arbeiderbevegelse, damp, kapital,
ja hyl over alle hvilende vanne.
Men sangen drager av lande.»

Dyrkelsen av den uberørte natur var blant annet en del av fascismens tankegods. Den uskyldige, natursvermende tyske ungdomsbevegelsen »Wandervogel« – som dyrket natur og friluftsliv – ble fanget inn av en farlig bevegelse.

Konflikten mellom vekst og vern på 1970-tallet ble i varierende grad aktualisert i de nordiske landene. Den svenske kjernekraftstriden bragte konflikten i brennpunktet. Det ble i den sammenheng hevdet at en ny konfliktdimensjon ble introdusert som var uavhengig av høyre/venstreaksen. »Tillväxt/økologi«-dimensjonen reflekterte konflikten mellom på den ene side økonomiske vekst, industrialisering, kjernekraft, sentralisering og på den annen side økologisk balanse, desentralisering og innstillingen »smått er godt«. Dermed hadde det svenske partisystemet blitt todimensjonalt (Vedung, 1979). Svenske valgforskere har i studier på 1980-tallet bekreftet at ulike spørsmål knyttet til miljøvern er svakt eller overhodet ikke korrelert med skillet borgerlig/sosialistisk. Derimot har de ulike vekst/vern spørsmål som holdning til teknologi, økonomisk vekst, energikilder – vist seg å være innebyrdes korrelert, om enn svakt (Holmberg og Giljam, 1987: 268).

I norsk valgforskning er dimensjonsanalyser dels blitt foretatt ved å studere velgernes preferanser overfor ulike partier. Partiene blir rangert etter om de likes godt eller dårlig. En slik avstandsanalyse avdekket tre ulike dimensjoner på 1970-tallet: høyre-venstre akse, den moralsk-religiøse akse og vekst kontra vern (Valen, 1981). I tillegg til denne analyseformen har en forsøkt å komme på sporet av ulike dimensjoner ved å foreta faktoranalyse av holdninger til stridsspørsmål. Både i 1977 og 1981 ble med litt varierende utfall »vekst, vern, energi« skilt ut som egen dimensjon (Valen, 1981; Valen og Aardal, 1983).

Miljøvernets plass i det norske partipolitiske bilde

Spørsmålet blir hvordan miljøvernet kan plasseres i dagens politiske bilde. Miljøvernets posisjon i det partipolitiske spekter skal dels undersøkes ved å ta utgangspunkt i de ulike partiers behandling av temaet, dels ved å se på velgernes holdninger. Siden partiene kan grupperes langs høyre/venstreaksen blir dette også en form for test på miljøvernets plassering på den borgerlig/sosialistiske dimensjon.

Partiprogrammer. Ifølge historikeren Edvard Bull (1979) er partiene nærmest samkjørte i synet på natur- og miljøvern. Ved å analysere partiprogrammene registrerer Bull et skifte i 1969, da en strøm av nye ord kommer inn i partiprogrammene. Det snakkes om naturvern, forsøpling, svovelholdige fyringsoljer. Bull mener det er »mer karakteristisk at partiene tenker parallelt enn at de søker hver sine veier« (Bull, 1979: 167).

Vi har gått gjennom partiprogrammene fra 1961 til 1985 for de sentrale partiene i denne perioden – Arbeiderpartiet, Høyre, Venstre, Senterpartiet, SF/SV og KrF.¹ Bulls versjon trenger en kvalifisering, skjønt hovedkonklusjonen blir den samme. Det skjer over tid en harmonisering, eller en tilnærming, mellom de ulike partiers programmer. Partiprogrammenes omtale av natur- og miljøvern er på 1980-tallet mer ensartet enn i 1969. Hva som også er tilfelle, er at et enkelt parti, Venstre, er først ute og angir den normen tilnærmingen skjer etter. I perioden fra 1965 til 1985 har Venstre det mest omfattende miljøprogrammet.

Studien av partiprogrammene fra 1961 til 1985 viser hvordan den tredje fase i naturvernets historie, miljøvern ut fra en økologisk tankegang, gradvis vinner innpass i politikken. Det vi har kalt det »klassiske« og »moderne« naturvernet er det bare et fåtall av partiene som nevner før 1969. Det er den økologiske erkjennelse som gir alvor og tyngde til natur- og miljøvernet, og som gjør det umulig å stille seg likegyldig eller uten standpunkt.

I 1961 er det ikke et ord om naturvern i partiprogrammene til Venstre, KrF og SF. Arbeiderpartiet omtaler under punktet »fritid, friluftsliv og idrett« landets »naturherligheter« som et konsumgode flest mulig må få adgang til. I den sammenheng ønskes at »større områder fredes som naturparker«. Forsåvidt er dette et uttrykk for det klassiske naturvern, men begrunnelsen er en annen enn den som fremføres av Høyre. Dette partiet vier dessuten temaet atskillig større oppmerksomhet enn Arbeiderpartiet. Under overskriften »kulturoppgaver« kommer Høyre med typiske argumenter fra det klassiske naturvern. Det må hegnes »om våre naturskjønne områder«, »større områder med utsnitt av typisk norsk natur, plante- og dyreliv (må) sikres mot ødeleggelse«. Erstatning ved eventuelt tap for det lokale næringsliv blir dessuten nevnt. Høyre er dertil det eneste partiet som også tar opp aspekter ved det moderne naturvern. Det nevnes at »forurensning av elver og fjorder må motarbeides«. At Høyre vier det klassiske naturvern størst oppmerksomhet, er i tråd med at den opprinnelige sosiale basis til det klassiske naturvern var den høyere middelklasse.

Senterpartiet omtaler, ved siden av Arbeiderpartiet og Høyre, også naturvern i sitt program. Det agiteres for en landsplan for naturvern og naturfredning. Ikke uventet understreker partiet at »tap og ulemper som fredning medfører, må erstattes«.²

I 1965 har Venstre overtatt Høyres posisjon, som det parti som gir naturvernet størst plass. For første gang lanseres begrepet »økologisk politikk«. Men en helstøpt økologisk tankegang er partiet ennå ikke eksponent for. Det klassiske naturvern står i sentrum, men også det moderne naturvern berøres.³ Venstre nevner dessuten behovet for en strengere kontroll ved bruk av plantevernmidler. Senterpartiet berører liknende forhold og understreker at skadevirkninger av giftige kje-

mikalier og moderne hormonpreparater mot insekter og ugress må kartlegges. Dette punktet forsvinner både fra Senterpartiets og Venstres program i 1969, og blir stående som et tidstypisk fenomen fra midten av 1960-tallet. Som tidligere nevnt var det skadevirkningen av insekt- og plantemidler som åpnet manges øyne for den økologiske tankegang (jf. Carsons bok).

Senterpartiets programformulering om natur- og miljøvern i 1965 er noe utvidet fra 1961. Høyres program er derimot en blåkopi av det foregående program. Arbeiderpartiets programposter er stort sett også en gjentakelse.⁴

1969 er etter Edvard Bulls oppfatning det skillende år da natur- og miljøvern-tanken får innpass i partiprogrammene. Ved å lese partiprogrammene i sammenheng vil vi snarere utpeke 1973 til det sentrale året da den økologiske tankegangen bryter gjennom. Ordet økologi nevnes ikke som i 1969 bare av Venstre, men nå også av Høyre, KrF og SF. Arbeiderpartiet benytter ikke ordet, men programmet er preget av en økologisk tankegang.

Partiet Venstre splittes høsten 1972, og det er fra 1973 partiet utad trer fram som det grønne alternativ. Det kan være grunn til å understreke at Venstres parti-program allerede i 1969 har en klart mer »grønn profil« enn de andre partier. Men uttalelsen i 1973 utdyper det grønne trekket. Det står for eksempel i parti-programmet fra 1973 at Venstre konsekvent vil »prioritere løsninger som økologisk sett er de mest forsvarlige«.

Også de andre partiene tillegger miljøvernet større vekt i 1973 enn i 1969. Det fremheves at ressursene er begrenset og del av et felles livsgrunnlag for nåværende og kommende generasjoner. En ensidig vekt på økonomisk vekst kritiseres av alle partier.⁵

Likheten mellom partiene er slående, men begrunnelsen for miljøvern skifter noe. KrF tar på seg forvalteransvaret. Naturen er Guds skaperverk, og det er menneskets oppgave å forvalte ressursene og bringe de uskadd videre til kommende slekter. SF fremhever at kapitalismen er syndebukken som driver rovdrift på ressursene. Om ikke partiet har nevnt ordet økologi i 1969, har SF allerede fra 1969 gitt uttrykk for et økologisk program.⁶ Dermed kommer SF i en særstilling sammen med Venstre, som ett av de to partiene, som har tatt innover seg økologiens nye erkjennelse. Men SF som skifter navn til SV, holder ikke fast på sin ideologiske forankring av miljøtrusselen som et utslag av kapitalismens rovdrift på ikke fornybare natur- og miljøverdier. KrF derimot er stabil overfor forvalteransvaret.

De programposter om natur- og miljøvern som får sitt gjennombrudd i 1973 forblir stort sett stående og utpensles etter hvert i noe større detalj.

Et nytt parti ble for øvrig stiftet i 1973, »Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlig inngrep«, og fikk på en stemningsbølge valgt inn fire representanter i Stortinget. Natur- og miljøvern var fraværende i den kampanjen partiet førte. Noe parti-program fikk partiet først i 1977, da partiet hadde skiftet navn til Fremskrittspartiet. I dette programmet ble det slått fast at økonomisk vekst var en forutsetning for samfunnsmessig utvikling. Men veksten måtte begrenses »av hensynet til de grunnleggende ressurser som luft, vann og jord, som ikke må ødelegges for kommende generasjoner«. Deler av den økologi-

ske tankegang hadde således fått innpass, men partiet plasserte seg utvilsomt som en motpol til miljøbevegelsen. Programmet poengterte at det ikke eksisterte noen uforenlig motsetning mellom vekst og vern. Miljøverndepartementet ble ønsket nedlagt og et hjertesukk avlevert: »Det må bli slutt med å la venstreradikale pressgrupper misbruke ideen om miljøvern til egne formål«.

Fremskrittspartiets programposter ble gjentatt i senere programmer fram til 1988, da et nytt miljøprogram ble vedtatt, i seg selv en illustrasjon til den økte oppmerksomheten rundt natur- og miljøvern. I det nye programmet hevdes i tråd med partiets generelle ideologi at »det må bli slutt på at forurensningssaker skal avgjøres av politikere og byråkrater«. På den annen side erkjennes at miljøproblemet er et kollektivt problem med krav på samfunnsinnsats. Det foreslås blant annet at Statens Forurensningstilsyn skal få karakter av å være kriminalpoliti. Med »lov og orden«-argumenter forsvares et giftfritt miljø. Fremskrittspartiet avviker utvilsomt her fra de andre partiene, men et fellestrekk er det at temaet vies økt oppmerksomhet.

Natur- og miljøvernproblemene tiltar snarere enn å avta, og den økologiske tankegangen ser ut til å ha kommet for å bli som et felles tankegods i programmene til de store og toneangivende partiene.

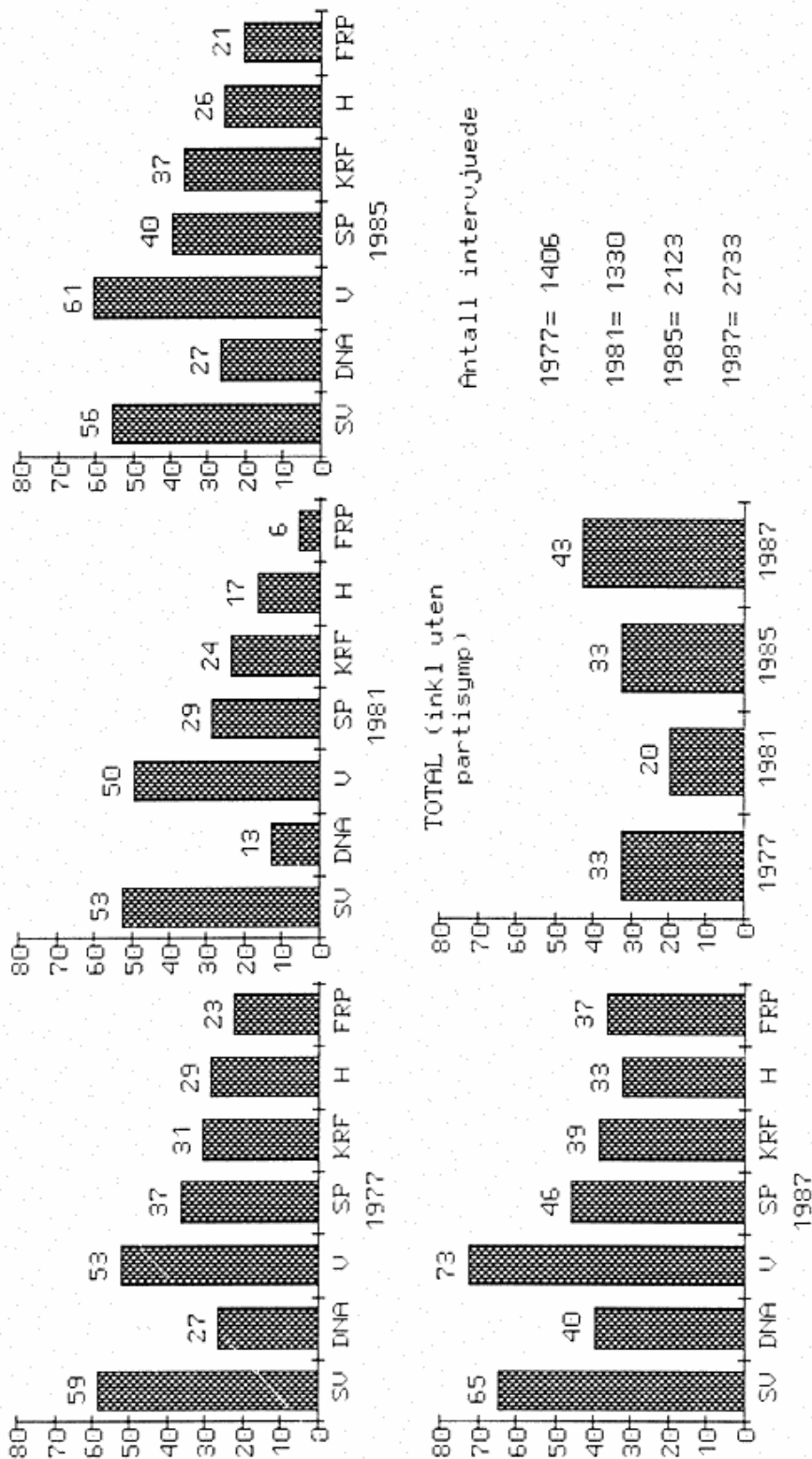
Velgere. Vi skal bevege oss fra partiprogrammer til velgerne. Finner vi også blant de ulike partiers velgere en økt oppmerksomhet og en utjevning av forskjeller over tid på samme måte som i programmene? Skiller noen velgergrupper seg ut med en særlig miljøvennlig profil? Partiprogrammene viser at Venstre, og deretter SF, utpekte seg ved tidlig å lansere et økologisk fundert program. Finner vi her samsvar mellom parti og velgere?

I figur 1 er vist hvor mange prosent som i perioden 1977 til 1987 var uenig i at industrivekst skulle prioriteres framfor naturvern blant de som hadde et standpunkt. Tallene for befolkningen som helhet viser at oppslutningen om det grønne alternativet fikk et tilbakeslag i 1981 sammenliknet med 1977. Valgkampen i 1981 var til en viss grad preget av den kontroversielle Alta-saken, striden om bevaring eller utbygging av Alta-vassdraget, som hadde sterke innslag av sivil ulydighet. Et metodisk poeng er dessuten at flere spørsmål om Alta-saken inngikk i valgforskningens spørreskjema og aktualiserte dermed saken iallfall for intervjuobjektet.

I 1985 har opinionen svingt tilbake til omtrent samme nivå som i 1977, og fra 1985 til 1987 vinner det grønne standpunktet økt oppslutning.

Dette mønsteret for utvikling over tid går igjen for alle partiers velgergrupper. Nivået for oppslutning om miljøvern er imidlertid klart forskjellig. Venstre og SF/SV plasserer seg i en klasse for seg med særlig »miljøvennlige« velgere i det tidsrom våre data dekker. SV starter i 1977 i en tetposisjon som fra 1985 overtas av Venstre. Fra 1977 til 1985 danner velgere som sogner til Arbeiderpartiet og Høyre (om vi ser bort fra Fremskrittspartiet) baktroppen når det gjelder oppslutning om miljøvern. To tradisjonelle motpoler i politikken har således et fellestrekk. Forsåvidt er dette ikke overraskende. På 1970-tallet fikk disse to partiene i miljøvernkretser gjerne tilnavnet »vekstpartiene«.

Figur 1. Prosent som prioriterer miljøvern framfor industriutbygging*) etter partipreferanse.⁷

*) Prosent som svarer »helt uenig« eller »delvis uenig« på påstanden »For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverneressene«. De som ikke har standpunkt eller svarer både/og er holdt utenfor.

I en mellomposisjon hva gjelder støtte til miljøvern, finner vi de to mellompartiene, Senterpartiet og KrF, der Senterparti-velgerne noe oftere enn KrF-velgerne forsvarer miljøet mot industrivekst. I figur 1 er for øvrig partiene gruppert etter høyre-venstre skalaen, og det mest entydige brudd på sammenfallet mellom høyre-venstre skalaen og vern-vekst dimensjonen står Arbeiderpartiet for.

Den økte oppslutningen om miljøvern i 1987 markerer seg dels med en viss tendens til utjevning av forskjeller. Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet passerer Høyre og kommer opp på samme nivå som Senterpartiet.

Vi kan konkludere med at partiene målt etter programmene formuleringer av natur- og miljøvern skiller seg lite fra hverandre. Men SF/SV og særlig Venstre peker seg altså ut med et sterkt engasjement, som også markerer seg blant velgere.

Vi skal som siste punkt i forsøket på å analysere hvilke konfliktlinjer miljøvernet aktualiserer, ta for oss klassetilhørighet og oppslutning om miljøvern.

Klassetilhørighet og miljøvern

Det har vært hevdet at arbeiderklassens prioritering av likhet og omfordeling har hatt som forutsetning økonomisk vekst. Av den grunn har arbeiderklassen vist skepsis overfor miljøvernet (Buttel, 1978). Fortroppene i miljøvernet har derimot vært alliert med den radikale middelklasse.⁸

Kan vi om miljøvernet i Norge si at det har et særlig sterkt forankringspunkt i den radikale middelklasse? Spørsmålet kan spaltes i to. For det første: Er det noen sammenheng mellom holdning til miljøvern og klassebevissthet? For det andre, er det innenfor middelklassen noen variasjon i syn på miljøvern etter høyre/venstre dimensjonen?

Ved hjelp av spørsmål fra det norske valgprosjektet er befolkning skilt etter »bevisst« arbeiderklasse, »bevisst« middelklasse, »passiv« arbeiderklasse, »passiv« middelklasse. Alle kategorier baserer seg på selv plassering. Skillet »bevisst«/»passiv« dreier seg om intervjuobjektet umiddelbart velger klassetilhørighet (»bevisst«) eller om det er nødvendig med et tilleggsspørsmål som fremtvinger et svar (»passiv«).

Tabell 1 viser at det er liten eller ingen sammenheng mellom klassetilhørighet

Tabell 1. Prosent som prioriterer miljøvern framfor industriutbygging* etter klassetilhørighet**. Antall intervjuede i ()

	1977		1981		1985	
Bevisst arbeiderklasse	28	(438)	16	(313)	30	(426)
Bevisst middelklasse	34	(232)	19	(218)	35	(367)
Passiv arbeiderklasse	33	(284)	20	(293)	33	(553)
Passiv middelklasse	33	(278)	20	(338)	34	(671)

*) Prosent som svarer »helt uenig« eller »delvis uenig« på påstanden »For å trygg økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene«. De som ikke har standpunkt eller svarer både/og er holdt utenfor.

***) Spørsmålet lød: »Det er så meget snakk om forskjellige samfunnsklasser. Folk flest sier at de hører til én av to klasser: Enten arbeiderklassen eller middelklassen. Tenker De noen gang på Dem selv som hjemmehørende i én av disse klassene?»

Kilde: Det norske valgprosjektet (1977, 1981); MMI (1985).

og holdning til miljøvern. Det er ingen forskjell mellom arbeiderklasse og middelklasse blant de med »passiv« tilhørighet. Det er derimot en systematisk, om enn svak, forskjell som kan registreres mellom »bevisst« arbeiderklasse og »bevisst« middelklasse, med størst oppslutning om miljøvern innenfor den siste gruppen.

For å plassere miljøvernet langs en skala fra konservativ til radikal, den såkalte høyre-venstre dimensjonen, benytter vi oss av et spørsmål der velgerne ble bedt om å plassere seg selv på en gradert skala fra 1 til 10. Betraktes tilslutningen til miljøvern innenfor den »bevisste« arbeiderklasse og »bevisste« middelklasse tegner det seg et mønster langs høyre-venstre dimensjonen, som er i tråd med Parkin's begrep »middle-class radicalism«. Det er bare i middelklassen at det er en entydig sammenheng: Jo mer radikal, dess større oppslutning om miljøvern, se tabell 2.

Tabell 2. Prosent som prioriterer miljøvern framfor industriutbygging i »bevisst« arbeiderklasse og »bevisst« middelklasse*. Antall intervjuede i ()

	1977		1981		1985	
	Bevisst arbeiderkl.	Bevisst middelkl.	Bevisst arbeiderkl.	Bevisst middelkl.	Bevisst arbeiderkl.	Bevisst middelkl.
Konservativ 1	23 (26)	25 (36)	[17] (6)	16 (37)	[13] (21)	18 (106)
2	33 (61)	28 (72)	13 (30)	12 (73)	27 (70)	40 (122)
3	27 (126)	32 (74)	8 (103)	17 (54)	23 (100)	33 (58)
4	26 (129)	58 (24)	23 (109)	44 (34)	31 (80)	41 (36)
Radikal 5	[43] (21)	[80] (10)	18 (27)	[14] (6)	33 (105)	54 (37)

*) Prosent som svarer »helt uenig« eller »delvis uenig« på påstanden »For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene«. De som ikke har standpunkt eller svarer både/og er holdt utenfor.

Kilde: *Det norske valgprosjektet* (1977, 1981); MMI (1985).

Vi kan således konkludere med at sammenhengen mellom subjektiv sosial klasse og miljøvern er utpreget svak, men miljøvernet står dog sterkest innenfor middelklassen, og mer presist den radikale fløy av middelklassen.

Miljøvernets plassering i forhold til sosial klasse er ytterligere et tegn på at dette sakskomplekset ikke så lett lar seg tilpasse industrisamfunnets gamle konfliktlinjer, der arbeiderklasse og radikalisme var koplet sammen og middelklassen var om ikke konservativ så iallfall politisk mer moderat enn arbeiderklassen.

Hva som er ubestridt, er at natur- og miljøvern i løpet av de siste år har blitt et sentralt saksfelt. Hvilke drivkrefter som har bragt denne saken fram i brennpunktet, og hvem som har vært fortroppen i miljøvernet, er det neste punkt som skal drøftes.

Miljøvernets fortropper

Miljøvernets kjernegruppe: Den postmaterielle etterkrigsgenerasjonen?

Er det den økende velstanden i de industrialiserte land som har gitt grobunn for en sterkere prioritering av miljøhensyn? Ulike forfattere har vært opptatt av hvordan overgangen til et »postindustrielt« samfunn fører med seg en kulturell omfor-

mingsprosess, der økt prioritering av miljøvern framfor økonomisk vekst er et av elementene.

Ronald Inglehart har gjennom sine arbeider (1971, 1977) om »den stille revolusjon« gitt støtet til en omfattende teoretisk og empirisk aktivitet. Hos Inglehart finner vi både et perspektiv på årsakene til økt oppslutning om miljøvern i befolkningen, og synspunkter på de politiske konsekvensene av en slik utvikling. Oddbjørn Knutsens doktoravhandling (1985) er det sentrale nordiske bidraget til debatten.

Teorien hevder at endringer i oppvekstvilkår skaper markerte generasjonsforskjeller i verdiprioriteringer. Mens de eldre, preget av en oppvekst under depresjon eller verdenskrig, er opptatt av fysisk og økonomisk trygghet, er etterkrigs-generasjonene vokst opp i en periode der disse grunnleggende behovene i langt større grad har vært tilfredsstilt. For dem blir selvrealisering og aktiv deltakelse, eller andre såkalte »postmaterialistiske« verdier, viktigere.

Det foreligger et omfattende materiale med intervjudata fra en rekke land og tidspunkter som viser at når befolkningsutvalg blir bedt om å prioritere mellom et sett av alternative hensyn, er det en tendens til positiv korrelasjon mellom ulike ønsker som gjelder økonomisk trygghet og lov og orden, og en tilsvarende sammenheng mellom alternativer som refererer til ikke-materielle behov og demokratisk deltakelse. Dette mønsteret gir grunnlag for å snakke om en materialisme/postmaterialisme-dimensjon. Videre er det de yngre som oftest foretrekker postmaterialistiske kombinasjoner, og dette ser ut til å være uttrykk for en generasjons- snarere enn en livsfase-forskjell (Inglehart, 1985).

Miljøvern inngår som et sentralt aspekt i den teoretiske diskusjonen av det postmaterielle verdimønsteret. Inglehart (1984: 25-26) nevner miljøbevegelsen sammen med blant annet freds- og kvinnebevegelse som manifestasjoner av den stille revolusjon, Knutsen (1985: 620) bruker uttrykket »'økonomisk' vekst-vern dimensjon« om en av to underdimensjoner han finner at postmaterialisme-dimensjonen kan deles opp i.

Ifølge Inglehart er årsaken til økende vekt på miljøvern og miljøaktivisme å finne i en velstandsutvikling som har frigjort de yngre generasjoner fra økonomiske bekymringer. I dette perspektivet kan den videre utviklingen synes usikker, svekket økonomi og arbeidsløshet blant europeisk ungdom skulle kunne føre til at de som i dag er i sosialiseringsfasen igjen vil legge større vekt på økonomisk vekst.

Videre antar Inglehart at materialisme/postmaterialisme-motsetningen vil bli en stadig viktigere determinant for politisk atferd, som for eksempel ved valg av parti. Tradisjonelle konfliktlinjer med basis i sosial struktur svekkes og erstattes av den ideologiske motsetningen mellom materialister og postmaterialister. Dette skulle i tilfelle innebære at miljøvernsspørsmål kommer til å spille en langt viktigere rolle ved norske valg enn det som til nå har vært tilfelle. Som tabell 1 viste, er et fellestrekk ved alle partiers velgergrupper at de har vært sterkt delte i synet på prioriteringen av vekst kontra vern. Dette kan både forklares med at partiene slik analysen av programmene viste ikke representerer klare miljøvernpolitiske alternativer, og med at andre sider ved partienes profil har vært viktigere for

de fleste velgere enn de forskjellene i miljøvernprioritering som tross alt forekommer.

Det kan imidlertid settes et spørsmålstegn ved den empiriske underbyggingen av det grønne aspektet ved postmaterialismen. I spørsmålsbatteriene som Inglehart bruker til å måle europeeres verdiprofil, er det ingen av de 12 hensynene som skal prioriteres som direkte refererer til miljøvern. Det eneste alternativet med en viss relevans gjelder »å gjøre våre byer og landsbygd vakrere«. I de amerikanske undersøkelsene er dette byttet ut med »å beskytte naturen mot forurensinger«, som også Knutsen bruker i den norske undersøkelsen (Knutsen, 1985: 129-130).

Knutsen (1985) kommer etter en analyse av forholdet mellom indikatorene fram til at miljøvernalternativet tilhører en underdimensjon som opptrer sammen med såkalte selvaktualiserende verdier (vekt på ideer, ytringsfrihet) og som motsats til økonomiske sikkerhetshensyn (vekst, økonomisk stabilitet, bekjempe inflasjon). Den andre underdimensjonen gjelder motsetningen mellom deltakelsesverdier (et mer menneskelig samfunn, mer å si på jobben eller i politikken) kontra fysisk sikkerhet eller autoritet (bekjempe kriminalitet, for lov og orden, sterkt forsvar).

Knutsens analyse viser for det første at det er den siste underdimensjonen (deltakelse versus autoritet) som er klart korrelert med alder, og dermed passer best inn i generasjonsperspektivet i »den stille revolusjonen«. For det andre er det også denne siden ved postmaterialismen som i første rekke ser ut til å påvirke politisk atferd.⁹

Situasjonen er altså for det første at miljøvernaspektet er svakt dekket i batteriet som måler den såkalte grønne subdimensjonen, for det andre at denne subdimensjonen er av mindre betydning for de generasjonsforskjellene og konsekvensene for politisk atferd som er dokumentert for postmaterialisme-dimensjonen generelt.

Dette kan gi grunnlag for en antakelse om at det som skiller de yngre og eldre generasjoner mer er holdningen til aktivisme enn miljøvern. Trolig er det først og fremst prioriteringen av deltakelse og anti-autoritære verdier som gir forklaringen på at miljøvernaktivister fortrinnsvis rekrutteres i de yngre aldersgrupper. Etter som grønne partier er nye på arenaen, er det også rimelig at de vil få større oppslutning blant yngre enn blant eldre velgere med etablerte partiloyaliteter.

Vi vil derfor hevde at postmaterialisme-teorien til Inglehart gir inntrykk av sterkere generasjonsforskjeller i befolkningens prioritering av miljøvern enn det som faktisk foreligger.

Generasjonsforskjeller i synet på miljøvern

Ifølge postmaterialisme-teorien vil vi få forskjeller mellom generasjonene i synet på miljøvern som en følge av at større fysisk og økonomisk trygghet under oppveksten bidrar til at nye generasjoner i større grad enn eldre vil prioritere andre hensyn enn slike »lavere ordens-behov«. Det finnes imidlertid også et annet resonnement eller en annen teori som leder fram til en antakelse om generasjonsforskjeller, med utgangspunkt i hvordan spørsmålet om miljøvern ble oppfattet i samfunnsdebatten generelt og på den politiske arena spesielt.

Siden gjennombruddet for den økologiske erkjennelse slik partiprogrammene avspeiler skjer på begynnelsen av 1970-tallet, ligger det nær å tro at etterkrigsgenerasjonene – de som er født etter den andre verdenskrig – vil være mer åpne for miljøvernproblematikken enn de eldre generasjonene.

Den andre verdenskrig danner skillet mellom etterkrigsgenerasjon og førkrigs-generasjon. Etterkrigsgenerasjonen spaltes i to, den første »1968-generasjonen« (født 1946-60) og den andre (født 1961-70). Den andre eller yngste etterkrigs-generasjonen fikk stemmerett i løpet av annen halvdel av 1970 tallet, da Høyres oppsving kom. Den såkalte høyrebølgen er en ideologisk retning som ikke har hatt natur- og miljøvern som kampsaker. Men for disse årskullene faller de før-mende år sammen med en tid hvor natur- og miljøvern vies oppmerksomhet.

Mellom etterkrigs- og førkrigsgenerasjonene er plassert en mellomgenerasjon, karakterisert ved at de fleste enten var barn eller ble født under krigen. Den nådde modenhet på 1950-tallet da ideologiene ble erklært døde. Den avløser de to før-krigsgenerasjonene (den ene født i perioden 1916-25 og den eldste i tiden før 1916). Førkrigsgenerasjonene har gjerne blitt kalt slitergenerasjonene, de som hadde ansvaret for å bringe Norge gjennom krigen og som stod for gjenreisningen etter krigen. Vannkraftutbyggingen og mer generelt industrialiseringen var for disse årskull redskaper til å bringe Norge fram mot en velferdsstat. Felles for mel-lomgenerasjonen og førkrigsgenerasjonene er at oppveksten skjedde i en tid da industrialiseringens bieffekter, som forurensninger og naturinngrep, ble betrak-tet som nødvendige utgiftsposter. Fabrikkrøyken var ikke en trussel for den øko-logiske balanse, men et positivt signal om at hjulene var igang, folk i arbeid. Om ungdomsintrykk farger ens innstilling for resten av livet, skulle disse generasjo-nene være mindre opptatt av naturvern enn yngre generasjoner.

I tabell 3 er vist oppslutningen om det vernevillige alternativet innenfor de fem skisserte generasjoner. Representanter for etterkrigsgenerasjonene peker seg ut som de som hyppigst prioriterer vekst framfor vern, og den mest vernevillige ge-nerasjonen er den yngste etterkrigs-generasjonen. Det må imidlertid sies at for-skjellene gjennomgående er små, og at de avtok noe fra 1985 til 1987. Enten det nå er velstand eller fokusering av miljøproblemer som har gjort de yngste genera-sjonene mer tilbøyelige til å prioritere vern framfor vekst enn de eldre, er effekten forholdsvis beskjeden.

Tabell 3. Prosent som prioriterer miljøvern framfor industriuttbygging* etter generasjon.
Antall intervjuede i ()

Født	1977	1981	1985	1987
1961-1970	- (-)	27 (93)	40 (405)	50 (485)
1946-1960	41 (410)	21 (435)	36 (602)	45 (943)
1926-1945	25 (477)	20 (422)	30 (661)	42 (740)
1916-1925	36 (263)	15 (212)	31 (283)	36 (260)
-1915	30 (256)	18 (168)	25 (260)	38 (165)

*) Prosent som svarer »helt uenig« eller »delvis uenig« på påstanden »For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriuttbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteresene«. De som ikke har standpunkt eller svarer både/og er holdt utenfor.

Kilde: *Det norske valgprosjektet* (1977, 1981); MMI (1985, 1987).

Utviklingen over tid viser noenlunde det samme mønsteret innenfor alle generasjoner. Etter svekkelse i oppslutningen om miljøvern fra 1977 til 1981, får vi økning fram til 1985 og ny økning i toårsperioden fram til 1987. Veksten i prioriteringen av miljøvern innenfor alle generasjoner er et langt mer vesentlig trekk ved tabellen enn forskjellen mellom generasjonene.

I MMIs verdiundersøkelse, Norsk Monitor, som resultatene fra 1985 og 1987 er hentet fra, stilles det også et spørsmål om personlig offervillighet for å bevare naturressursene (tabell 4). Her er det de eldste generasjonene som uttrykker klart størst vernevillighet. Også for dette målet finner vi økende oppslutning om vern fra 1985 til 1987, spesielt for den yngste generasjonen (den eldste nærmer seg taket for mulig økning), slik at generasjonsforskjellen avtar noe.

Tabell 4. Prosent som er villige til personlige ofre for å bevare naturverninteresser etter generasjon*

Født	1985	1987
1961-1970	66	81
1946-1960	77	83
1926-1945	79	86
1916-1925	85	89
-1915	89	95
Total	78	86

*) Prosent som svarer »helt enig« eller »delvis enig« på påstanden »Jeg er villig til å gi avkall på varer og tjenester jeg nå bruker, hvis det kan bidra til å bevare våre naturressurser«. De som ikke har standpunkt eller svarer både/og er holdt utenfor.

Basis: som i tabell 3.

Kilde: MMI.

En kan selvsagt stille spørsmål om mønsteret i tabell 4 mer avspeiler forskjeller i allmenn offervilje og nøysomhet enn vekt på miljøvern. Vi vil likevel konkludere med at det forsterker inntrykket av at bekymringen for miljø og ressursituasjon gjør seg sterkt gjeldende også innenfor de generasjoner som vokste opp i trange økonomiske tider og før økologi var blitt et tema i den politiske debatten. Forskningsresultater fra Sverige og Danmark bekrefter dette inntrykket.

Fra Sverige rapporterer Hans Zetterberg at »mot slutet av 60-talet och det tidliga 70-talet utgjorde synen på miljöproblemen den största klyftan mellan generationerna. Tio år senare håller denna generationsskillnad på att försvinna. Gamla och unga har nu nästan lika stort intresse för miljöproblemen« (Zetterberg, 1979). Analyser av dansk materiale avdekker at det er så godt som ingen aldersforskjeller i spørsmålet om interesse for miljøproblemene. Derimot registreres at de unge årskull har en større »miljøbevissthet« enn de eldre ved oftere å være mot kjernekraft, gi støtte til kollektiv transport mm. (Goul Andersen, 1985).

Miljøvern som de berørtes protest

Hva kan være grunnen til at oppslutningen om miljøvern er stor og økende, også innenfor generasjoner en kunne ventet var mindre mottakelige for slike ideer? Kan det ha å gjøre med at mange er blitt så sterkt eksponert for miljøproblemene

at vi får gjennomslag også der hvor en normalt ville ventet at nye ideer har vanskelig for å få feste?

Gitt at engasjement for miljø- og naturvern er avhengig av at en selv har følt problemene på kroppen, blir nærhet til forurensningskilden sentralt. I tråd med en slik tankemodell er den observasjon at grønne partier først ble etablert i de mest tettbefolkede og industrialiserte deler av Europa. Det første grønne partiet startet i Vest-Tyskland med utgangspunkt i kjernekraftmotstanden, og med en velgertilslutning konsentrert til tettsteder og store byer med forurensningsproblemer (Papadakis, 1984). Det grønne alternativet spredde seg etter hvert til naboland som blant annet Nederland, Belgia og Frankrike. Senere er grønne partier blitt stiftet i Sverige, Finland og Danmark.

Ved lokalvalget i Norge i 1987 stilte et grønt parti til valg i to fylker – Oslo og nabofylket Akershus, med plan om senere å stifte et landsomfattende parti. Valgresultatet var ikke oppløftende: 0,4 prosent i Oslo og 0,8 prosent i Akershus. Høsten 1988 ble et landsomfattende grønt parti etablert.

Om ikke uten unntak er det en tendens til at grønne partier gjør det best i byer og tettbygde strøk (Müller-Rommel, 1985). Norges avvik kan ses i sammenheng med fraværet av metropoler: byer i millionklassen.

Er det mangel på grønne områder som gir det beste utgangspunkt for grønne partier? Om så er tilfelle skulle villigheten til å prioritere vern framfor vekst være størst i byene og gradvis svekkes etter som en beveger seg fra by til grisgrendt utkant. Likeledes skulle vi forvente at ved en gradering av de nordiske land ville det mest tettbefolkede eller mest urbaniserte, Danmark, være det land der befolkningen var mest vernevillige.

Noenlunde det samme spørsmål om vekst kontra vern er rundt 1985 stilt i alle de nordiske land. Tabell 5 viser at forskjellene mellom de nordiske landene er så pass klare at det er grunn til å anta at de avspeiler reelle forskjeller. De mest vernevillige er danskene, deretter følger svenskene, så finnene og til slutt nordmennene. Graderes de nordiske land etter andel som bor i byer får vi nettopp den samme rekkefølge som etter vernevillighet: Danmark, Sverige, Finland og Norge.¹⁰

Tabell 5. Industrivekst kontra forurensning i Norden, prosent. Antall intervjuede i ()

	Norge	Finland	Sverige	Danmark
Helt uenig	11	20	28	46
Delvis uenig	22	30	35	29
Delvis enig	42	38	29	18
Helt enig	22	11	4	4
Umulig å svare	4	1	4	3
	(2212)	(1477)	(1977)	(2360)
Prosent uenige	33	50	63	77

Norge: »For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene«. (Kilde: MMI).

Sverige: »För at behålla vår industri och levstandard måste vi acceptera en viss miljöförstöring«. (Kilde: SIFO).

Danmark: »Vi er nødt til at acceptere en vis forurening af miljøet, for at virksomhederne kan vokse, så levestandarden kan opretholdes«. (Kilde: Observa).

Finland: (Kilde: Marketing Radar).

Hvordan vernevillighet i Norge varierer etter by og land er vist i tabell 6. Det forventede mønster kan registreres i tallene fra 1977 fram til 1985. I 1987 derimot er skillet mellom by og land forsvunnet, om noen forskjell eksisterer er det heller så at det er større oppslutning i utkantstrøk enn i de store byene. Det kan være fristende å sette dette i sammenheng med Tsjernobyl-ulykken. Det var typiske utkantstrøk i Norge som ble rammet av nedfall fra denne ulykken. Dermed ble vane forestillinger snudd på hodet, utkanten var truet i samme eller sterkere grad enn tettbefolkede strøk.

Tabell 6. Prosent som prioriterer miljøvern framfor industriutbygging* etter sentrum og periferi. Antall intervjuede i ()

		1977		1981			1985		1987	
Lav	1	26	(96)	15	(95)					
	2	29	(189)	21	(209)	Land	31	(551)	42	(674)
	3	32	(197)	16	(173)	Tettbygd	31	(597)	42	(819)
	4	32	(264)	18	(296)	Andre byer	34	(508)	38	(604)
Høy	5	35	(584)	23	(633)	Store byer**	40	(459)	36	(581)

*) Prosent som svarer »helt uenig« eller »delvis uenig« på påstanden »For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressen«. De som ikke har standpunkt eller svarer både/og er holdt utenfor.

**) Omfatter Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim.

Kilde: *Det norske valgprosjektet* (1977, 1981); MMI (1985, 1987).

Konklusjon: Voksende interesse og svekkede skillelinjer

En oppsummerende karakteristikk kan bli: interessen for natur- og miljøvern har vokst samtidig med at enkelte forskjeller i holdningsmønsteret har avtatt. Det gjelder særlig forskjellen mellom by og land, som ser ut til å ha bli visket ut. Forskjeller eksisterer riktignok fortsatt, og der er også stabile skiller i holdningsprofiler som ikke er blitt berørt i denne artikkelen: kvinner viser større oppslutning om miljøvern enn menn, høyere utdannede er mer vernevillig enn de med lav utdanning, folk med yrkestilknytning i reproduktive sektor (undervisning, helse- og sosialvesen mm.) prioriterer oftere vern på bekostning av vekst enn de som har sitt levebrød knyttet til den produktive sektor (industri, bygg og anlegg mm.). Men disse skillene har ikke evnet å felle ut en sosial distinkt gruppe som kunne bli en basis for en partipolitisk organisering. En ytterligere kompliserende faktor for en slik organisering er at partiene, iallfall verbalt (jf. analyse av partiprogrammene), skiller seg lite fra hverandre i syn på natur- og miljøvern. I tillegg kommer at miljøkravene delvis er blitt institusjonalisert og byråkratisert. I 1972 ble Miljøverndepartementet opprettet og to år senere Statens forurensningstilsyn.

Natur- og miljøproblemer ut fra en økologisk tankegang meldte seg med tyngde fra slutten av 1960-tallet, om lag 80 år etter at partivesenet var blitt etablert. De »gamle« partiene har tilpasset seg den nye situasjonen, tatt opp miljøkravene, og gjort det vanskelig for et nytt grønt parti å finne en plass i det partipolitiske rom. Det har ikke gjort forholdene lettere at Norge ikke har kjernekraftverk, og dessuten at vi som et tynt befolket land uten metropoler i beskjeden grad har hatt føling med mange typer av forurensninger. Hvis derimot truselen om en

økokatastrofe hadde dukket opp for 100 år siden, ville natur- og miljøvernkravene nok lett kunne blitt et partikonstituerende saksfelt.

Noter

1. Cand.polit. Stig P. Pettersen har analysert partiprogrammene og skrevet et upublisert notat, som har ligget til grunn for den gjennomgang som er foretatt i artikkelen.
2. I 1914 fikk det klassiske naturvern et organisatorisk uttrykk ved stiftelsen av *Landsforeningen for Naturfredning i Norge*, som senere fikk navnet *Norges Naturvernforbund*. Dette første organisatoriske fremstøt for naturvernet ble drevet fram av enkeltpersoner, ofte forskere med naturvitenskapelig bakgrunn. Sosialt hadde organisasjonen et feste i den urbane, høyere middelklasse.
3. Behovet for å kartlegge friluftsområdene understrekes, og det ønskes utarbeidet planer for vern av såvel friluftsområder som plante- og dyreliv. Det moderne naturvern berøres ved å understreke at forurensninger må bekjempes og Røykskaderådet utbygges.
4. Det er føyd til et punkt om at naturvernsinteressene må bli tillagt større vekt ved disponering av grunnarealene.
5. KrF går inn for «balansert vekst og resirkulasjonsøkonomi». Høyre og SF fremhever at økonomisk vekst ikke er noe mål i seg selv. Senterpartiets program hevder at økonomisk vekst må være underordnet kravet til trivsel og trygghet. I Arbeiderpartiets program står å lese at økonomisk vekst må gis et nytt innhold, «slik at den bidrar til en fornuftig bruk av ressursene, og ikke ødelegger den grunnleggende balansen i naturen».
6. I SFs program fra 1969 finner vi ord fra økologiens vokabular som «det biologiske kretsløp», «livsmiljø», «rovdrift på naturressursene», «resirkulering». Partiet understreker at det økologiske program ikke lar seg realisere innenfor et kapitalistisk system. Tangegangen er at kapitalismen må knuses for at livsmiljøet skal sikres. «Moderne kapitalisme tyder rovdraft på naturressursene, forgiftning av jord, luft og vatn, øyding av gardsbruk og dyrkingsjord – han set heile vårt livsmiljø i fare».

7. Antall intervjuede	1977	1981	1985	1987
SV	64	51	137	182
AP	519	432	698	842
V	46	52	76	120
SP	110	75	86	96
KrF	127	82	95	123
H	286	374	525	536
FRP	17	54	48	223
Total	1406	1330	2123	2733

Kilde: Vi har tidsseriedata fra 1977 til 1987. Dataene fra 1977 og 1981 stammer fra valgundersøkelsene til *Det norske valgprosjektet* som er ledet av professor Henry Valen. Undersøkelsene fra 1985 og 1987 er foretatt av Markeds- og Mediainstituttet (MMI) i samband med verdiundersøkelsen *Norsk Monitor*.

8. Frank Parkin skrev bok om den engelske kampanjen med tittel *Middle-Class Radicalism. The Social Bases of the British Campaign for Nuclear Disarmament*. Parkin trakk et skille mellom instrumentell og ekspressiv politikk. Arbeiderklassens politiske krav hadde gjerne et instrumentelt sikte. Det var spørsmål om bedre kår – materielt, sosialt og politisk – for arbeiderklassen. Atomprotestkampanjen derimot bragte et humanitært og moralsk spørsmål i fokus og var utslag av ekspressiv politikk som hadde særlig appell i den radikale middelklasse. Det er utvilsomt visse fellestrekk mellom miljøvernbevegelsen og atomprotestkampanjen. Ingen av dem kan tolkes som et redskap for materielle interesser til en bestemt sosial klasse.
9. «The green post-materialist value syndrome is much less consequential, so it is mainly the participatory, antiauthoritarian aspects of the post-materialist value syndrome which make the

MPM-dimension (materialist/post-materialist value dimensions) an important cleavage in Norway, in contrast to the emphasis on the growth/environmental subdimension implicit in the new politics literature» (Knutsen, 1986: 255).

10. I *Nordisk statistisk årbok 1985* fins statistikk der befolkningen i de nordiske land er fordelt på tettsted («tätort») og spredtbygd område («glesbygd»). Andelen bosatt i tettsteder er følgende: Danmark 83,9 prosent, Sverige 83,1 prosent, Finland 72,1 prosent, og Norge 70,1 prosent. Et annet mål som også er benyttet er befolkningstetthet, definert som antall innbygger pr. kvadratkilometer. Det gir følgende resultat: Danmark 119 innbyggere, Sverige 19 innbyggere, Finland 14 innbyggere og Norge 13 innbyggere.

Litteratur

- Berntsen, Bredo (1977). *Naturvernets historie i Norge*, Oslo: Grøndahl & Søn Forlag/Norges naturvernforbund.
- Bull, Edvard (1979). »Norge i den rike verden. Tiden etter 1945«, bind 14 i Knut Mykland (red.), *Norges historie*, Oslo: Cappelen.
- Bürklin, Wilhelm P. (1987). »Governing left parties frustrating the radical non-established Left: The Rise and inevitable Decline of the Greens«, *European Sociological Review*, vol. 2, pp.109-126.
- Buttel, Frederick H. (1978). »Economic Growth and the Welfare State: Implications for the Future of Environmentalism«, *Social Science Quarterly*, vol. 58, No. 4, pp.692-699.
- Carson, Rachel (1963). *Den tause våren*, Oslo: Tiden.
- Goul Andersen, Jorgen (1985). *Class Interests in Environmentalism: Some Danish Findings*, Arbejdspapir, Aarhus Universitet: Institut for Statskundskab.
- Holmberg, Søren og Mikael Gilljam (1987). *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers.
- Inglehart, Ronald (1971). »The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Society«, *American Political Science Review*, vol. 75, pp. 880-900.
- Inglehart, Ronald (1977). *The Silent Revolution - Changing Values and Political Styles among Western Publics*, Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1984). »The Changing Structure of Political Cleavages in Western Societies«, i Dalton, R., S. Flanagan og P.A. Beck (eds.), *Electoral Change in Advanced Industrial Societies*, Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1985). »New Perspectives on Value Change«, *Comparative Political Studies*, vol. 17, No. 4, pp. 485-532.
- Knutsen, Oddbjørn (1985). *Politiske verdier, konfliktlinjer og ideologi - den norske politiske kulturen i komparativt perspektiv*, Oslo: Institutt for statsvitenskap.
- Knutsen Oddbjørn (1986). »Political Cleavages and Political Realignment in Norway: The New Political Thesis Reexamined«, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 9, No. 3, pp. 235-263.
- Müller-Rommel, Ferdinand (1985). »The Greens in Western Europe: Similar but Different«, *International Political Science Review*, vol. 6, No. 4, pp. 483-499.
- Nordisk Statistisk årbok* (1985). Nordiska Statistiska Sekretariatet (red.), NU 1985: 1a.
- Papadakis, Elim (1984). *The Green Movement in West Germany*, London: Croom Helm.
- Parkin, Frank (1986). *Middle Class Radicalism. The Social Bases of the British Campaign for Nuclear Disarmament*, Manchester.
- Rokkan, Stein (1970). *Citizens, Elections, Parties*, Bergen: Universitetsforlaget.
- Vedung, Evert (1979). »Kärnkraften ger ny blockbildning i politiken«, *Tvårsnitt*, Nr. 1.
- Valen, Henry (1981). *Valg og politikk - et samfunn i endring*, Oslo: NKS-forlaget.
- Valen Henry og Bernt Olav Aardal (1983). *Et valg i perspektiv. En studie av stortingsvalget 1981*, Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Zetterberg, Hans L. (1979). »Miljömedvetande och politik«, *Sociologisk Forskning*, No. 2, pp.34-46.

MPM-dimension (materialist/post-materialist value dimensions) an important cleavage in Norway, in contrast to the emphasis on the growth/environmental subdimension implicit in the new politics literature» (Knutsen, 1986: 255).

10. I *Nordisk statistisk årbok 1985* fins statistikk der befolkningen i de nordiske land er fordelt på tettsted («tätort») og spredtbygd område («glesbygd»). Andelen bosatt i tettsteder er følgende: Danmark 83,9 prosent, Sverige 83,1 prosent, Finland 72,1 prosent, og Norge 70,1 prosent. Et annet mål som også er benyttet er befolkningstetthet, definert som antall innbygger pr. kvadratkilometer. Det gir følgende resultat: Danmark 119 innbyggere, Sverige 19 innbyggere, Finland 14 innbyggere og Norge 13 innbyggere.

Litteratur

- Berntsen, Bredo (1977). *Naturvernets historie i Norge*, Oslo: Grøndahl & Søn Forlag/Norges naturvernforbund.
- Bull, Edvard (1979). »Norge i den rike verden. Tiden etter 1945«, bind 14 i Knut Mykland (red.), *Norges historie*, Oslo: Cappelen.
- Bürklin, Wilhelm P. (1987). »Governing left parties frustrating the radical non-established Left: The Rise and inevitable Decline of the Greens«, *European Sociological Review*, vol. 2, pp.109-126.
- Buttel, Frederick H. (1978). »Economic Growth and the Welfare State: Implications for the Future of Environmentalism«, *Social Science Quarterly*, vol. 58, No. 4, pp.692-699.
- Carson, Rachel (1963). *Den tause våren*, Oslo: Tiden.
- Goul Andersen, Jorgen (1985). *Class Interests in Environmentalism: Some Danish Findings*, Arbejdspapir, Aarhus Universitet: Institut for Statskundskab.
- Holmberg, Søren og Mikael Gilljam (1987). *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers.
- Inglehart, Ronald (1971). »The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Society«, *American Political Science Review*, vol. 75, pp. 880-900.
- Inglehart, Ronald (1977). *The Silent Revolution - Changing Values and Political Styles among Western Publics*, Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1984). »The Changing Structure of Political Cleavages in Western Societies«, i Dalton, R., S. Flanagan og P.A. Beck (eds.), *Electoral Change in Advanced Industrial Societies*, Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1985). »New Perspectives on Value Change«, *Comparative Political Studies*, vol. 17, No. 4, pp. 485-532.
- Knutsen, Oddbjørn (1985). *Politiske verdier, konfliktlinjer og ideologi - den norske politiske kulturen i komparativt perspektiv*, Oslo: Institutt for statsvitenskap.
- Knutsen Oddbjørn (1986). »Political Cleavages and Political Realignment in Norway: The New Political Thesis Reexamined«, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 9, No. 3, pp. 235-263.
- Müller-Rommel, Ferdinand (1985). »The Greens in Western Europe: Similar but Different«, *International Political Science Review*, vol. 6, No. 4, pp. 483-499.
- Nordisk Statistisk årbok* (1985). Nordiska Statistiska Sekretariatet (red.), NU 1985: 1a.
- Papadakis, Elim (1984). *The Green Movement in West Germany*, London: Croom Helm.
- Parkin, Frank (1986). *Middle Class Radicalism. The Social Bases of the British Campaign for Nuclear Disarmament*, Manchester.
- Rokkan, Stein (1970). *Citizens, Elections, Parties*, Bergen: Universitetsforlaget.
- Vedung, Evert (1979). »Kärnkraften ger ny blockbildning i politiken«, *Tvårsnitt*, Nr. 1.
- Valen, Henry (1981). *Valg og politikk - et samfunn i endring*, Oslo: NKS-forlaget.
- Valen Henry og Bernt Olav Aardal (1983). *Et valg i perspektiv. En studie av stortingsvalget 1981*, Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Zetterberg, Hans L. (1979). »Miljömedvetande och politik«, *Sociologisk Forskning*, No. 2, pp.34-46.